

Bíró Ferenc

Kell-e változtatni a nyelvtörténeti oktatáson?

Napjainkban anyanyelvünk felsőfokú oktatásáról folyó közös szakmai töprengésünkhöz kapcsolódva témajelölő címként kaphat a hozzászóló vagy a dolgozatíró egy kérdő mondatot, olyat, amely eldöntendő kérdést tartalmaz. Erre kevés gondolkodás után többféleképpen válaszolhat. Határozottan a válasza lehet: – Igen. – Nem. – Igen is, nem is. Bizonytalanul pedig: – Talán, esetleg.– Lehetséges, feltehetőleg stb.

Természetesen e rövid válaszok nem lehetnek elégségesek, hiszen ezek újabb kérdéseket vetnek föl. Elsősorban olyanokat, hogy miért kell, vagy miért nem kell stb. változtatni a nyelvtörténeti oktatáson a felsőoktatásban. A kérdés részletesebb magyarázatát így semmiképpen nem lehet elkerülni.

Ha viszont maradunk a címben feltett eldöntendő kérdésnél, akkor kiindulásként jó lenne egy korábbi, a magyar nyelv(történet) oktatásához kapcsolódó, hasonló típusú címet és dolgozatot találni, igazolva egyúttal azt, hogy nem csak most és nem csak az egri főiskola magyar nyelvészeti tanszékének oktatói gondolkodtak kétkedően anyanyelvünk főiskolai-egyetemi oktatásáról. Nem kell sokáig keresgelnünk az anyanyelv-pedagógiával foglalkozó tanulmányok között, hogy hasonlót találjunk.

1. Szathmári István tanár úr 40 évvel ezelőtt egyik dolgozatában (Szathmári 1971: 119–26) a nyelvtörténet egyetemi oktatásában szerzett tapasztalatairól számolt be. Akkor és már korábban is, az 50-es évek közepétől fontosnak tartotta a következő kérdéseknek a megválaszolását a hallgatói számára:

- Szükséges-e a nyelvtörténet tanulása? És ha igen:
- Miért érdemes és miért kell a magyar szakos tanárnak nyelvtörténettel foglalkoznia?

Szathmári tanár úr a továbbiakban érvek sorával győzte meg olvasóit és egyetemi hallgatóit a nyelvtörténettel való foglalkozás szükségességéről – a következőképpen.

A magyartanárnak föltétlenül ismernie kell nyelvünk történetét; illetőleg tudnia kell: hova, milyen munkákhoz fordulhat, ha valamely kérdésnek utána akar nézni, vagy valami részkérdést kíván tanulmányozni. Egy-egy mai nyelvi jelenség, egy-egy nyelvtani szabály ismerete ugyancsak akkor lehet igazán szilárd, ha mindig ott van mögötte az illető jelenség, szabály történetének ismerete.

A nyelv tudatos ismeretéhez tehát semmiképpen nem nélkülözhetjük a nyelvtörténetet. Az irodalmár számára pedig a szépirodalmi szöveg pontos megértésének, a nyelvi jelenségek stílusértékének a megfejtéséhez feltétel a kialakulás, a nyelvtörténeti háttér felderítése. Kis túlzással mondja: a magyar szakon belül fél ember sincs az, aki nem járatos a nyelvtörténetben.

Végző következtetése: aki tehát az irodalmat és a nyelvtant egyaránt tudatosan akarja ismerni és eredményesen akarja tanítani, annak föltétlenül járatosnak kell lennie a nyelvtörténetben is; sőt, alapos nyelvtörténeti ismeretek és nyelvtörténeti gondolkodás nélkül elképzelhetetlen eredményes nyelvtanoktatás, sőt hatásos irodalomtanítás is.

2. Most, a 21. század elején, amikor már a magyar nyelvtörténet oktatása természetes része a magyar nyelv oktatásának, szükségességének megkérdőjelezése fel sem merül egyik felsőfokú intézményünk magyar szakán sem, ehelyett, ha a nyelvtörténet egyetemi-főiskolai oktatásának módosításán, a változtatás lehetőségén és/vagy szükségességén gondolkodunk, hagyományos módon több kérdést, de három, tanítást-tanulást meghatározó tényezőt mindenképpen figyelembe kell vennünk:

- (1) mit és miből tanítsunk (elmélet, konkrét elemzendő nyelvi anyag; forrásaink, szakirodalmak);
- (2) hogyan tanítsuk (szemlélet, módszer, szervezési keret),
- (3) kiknek tanítsuk (az alapképzés hallgatóinak; a tanári vagy nyelvtudományi mesterképzés hallgatóinak)?

2.1. A nyelvtörténet oktatása a mindenkori **nyelvtörténeti kutatásokra** épül, azok letisztult eredményeit igyekszik közvetíteni. A nyelvtörténeti kutatások, irányzatok, leírások változásai pedig valamilyen mértékig kiváltják a nyelvtörténet oktatásának a módosulását is.

Juhász Dezső tanár úr említi egy helyen: a történeti nyelvészet folyamatosan meg tudott újulni; és még rengeteg mondanivalója van a nyelv iránt érdeklődők számára (vö. Juhász 2002: 168).

A kutatások és az oktatás összefüggései miatt érintőlegesen utalnunk kell napjaink nyelvtörténeti kutatásaira, azok változásaira. Annak lehetünk szemtanúi, hogy a nyelvtörténeti kutatások tárgykörei kibővülnek a közelmúlthoz képest.

Hosszú évtizedek óta a nyelvtörténet elsősorban a nyelvi rendszer történetét jelentette: tárgya a nyelvi rendszer változása. Szemlélete rendszerszemlélet; célja pedig e változások leírása és magyarázata volt. Hozzátehetjük, hogy e hagyománynak nevezett magyar nyelvtörténetírás szemlélete, tényanyaga, módszerei, céljai ma is alapul szolgálnak, irányt mutatnak az egyetemeken-főiskolákon folyó nyelvtörténeti oktatásban.

Az utóbbi évek, évtizedek újabb nyelvészeti kutatásai közül most csupán egyet emeljük ki! Elmondhatjuk, hogy mindinkább teret hódít az ún. szociopragmatikai szemlélet és nyelvtörténetírás. Ezen irányzat **alapállása szerint**: a nyelvi

változás pragmatikai kategória. Mégpedig alkalmazkodás a beszélő- és nyelvközösségek mindenkori nyelvi kommunikációs és kifejezési igényeihez, azaz a társadalom szükségleteihez. A szociopragmatikai irányultságú nyelvtörténetírás egyik központi **tárgyköre**: a nyelv és a társadalom kölcsönhatása; a nyelv és a nyelvhasználat társadalmi vonatkozásai; ezek időbeli változásai. Tehát az, hogy a nyelv és a társadalom története folyamán: ki; – milyen nyelvváltozaton beszélt vagy írt; – kihez; – mikor; – miért. – És mivel magyarázhatók a szociolingvisztikai szférában megfigyelhető változások?

A szociopragmatikai **szemléletű** kutatások a belső nyelvtörténetnek (a nyelv rendszertörténetének) a vizsgálatához a nyelvhasználat és annak tényezői felől közelítenek, szükségesnek tartják a nyelven kívüli faktorok figyelembevételét a nyelv, illetőleg a nyelvi változások leírásában. A nyelvtörténet eszerint a társadalomtörténet része, abba van beágyazva. A teljes (belső és külső) nyelvtörténetbe így a következők tartoznak bele:

- a társadalmi viszonyok és folyamatok története
- a társadalmi-kommunikációs kapcsolatok (a szociokommunikatív viszonyok) története;
- a nyelvhasználat története: a nyelvi változatok és stílusok szocioszituatív használatában bekövetkezett változások története;
- a nyelvi rendszer: a nyelv részrendszereinek a története;
- a nyelvi kapcsolatok története;
- a nyelvi tudat története: a kommunikatív mentalitások és beállítottságok (attitűdök) története.

Sárosi Zsófia szerint a magyar nyelvtörténet efféle megközelítése nem szemléletváltást jelent azonban, hanem szemléletbővítést, s ezt ő is szükségesnek véli (vö. 2003: 446–7). A szociopragmatikán kívül természetesen más irányzatok, szemléletek is igyekeznek megújítani vagy módosítani a nyelv történeti vizsgálatát: így pl. a történeti nyelvföldrajz vagy a kognitív nyelvészet.

2.2. A nyelvtörténet mai oktatásáról

Az ún. hagyományos magyar nyelvtörténet természetesen nem az éppen kibontakozóban lévő irányzatokat követi és építi bele programjába, hanem a mai standard módszertani, szemléleti és tényanyagot közvetíti. A **kurzusok tárgya**: a magyar nyelv rendszertörténete és szerkezetétörténete; az ezekre vonatkozó standard tudományos ismeretek egy részének az áttekintése (vö. Kiss Jenő–Pusztai Ferenc 2003: 8). Mindenekelőtt a grammatika, vagyis a nyelvi rendszer: fonológia, morfológia, szintaxis, szemantika, szókészlet változása, belső mozgásai (vö. Sárosi Zsófia 2003: 435). Mindezek lényegében a nyelvtörténeti adatokban tükröződő nyelvváltozatokra vonatkozóan.

Részleteiben pedig tartalmazzák a nyelvemlékekből kihámozható (és kikövetkeztethető) nyelvi elemek történetét, nyelvi jelenségek történetét, szabályok

leírását, a nyelvi részrendszerek történetét, a nyelvi változások lefolyása módjainak a leírását, de ezek mellett azok okainak, összefüggéseinek a magyarázatait is. A felsőoktatási intézményekben a nyelvrendszer-tani leírást strukturális-funkcionális alapszemlélettel végezzük. Nyelvi szintek szerint haladva (vö. Kiss Jenő 2003: 66–7).

Céljaink:

- a) a hallgatókkal meg kell láttatnunk a konkrét, egyedi nyelvi változásokat, de emellett a nagyobb és lehetséges összefüggéseket is;
- b) érzékeltetnünk kell, milyen érdekes, messze vezető kérdések sorát vetik föl a nyelvi változások; illetőleg a nyelvtörténeti magyarázatok;
- c) elő kell segítenünk a kritikus és kreatív továbbgondolkodást; serkentünk kell az elméleti-módszertani igényességet;
- d) be kell mutatnunk a követett szemléleteket és eljárás módokat.

Feladataink az órákon: a mindenkor nyelvi változatoknak a felfedése; az egymáshoz való viszonyuk tisztázása; a közöttük lefolyó egyéni választások vizsgálata. Tehát szükségszerű **módszer:** egyszerűen az adatok ellenőrzésén, egybevetésén alapuló szövegkezelés. De: bármiféle új irányzat követése nélkül is, a hagyományos nyelvtörténeti vizsgálatokban is tovább lépünk a pusztá (belső) nyelvi elemzéseken. Feladataink az elmondottakon kívül (csak felsorolásszerűen) is igen sokrétűek.

Igyekszünk kimutatni a nyelvi állapotváltozásokat előidéző belső és külső okokat; az egymást segítő vagy gátló összefüggésükben minél hiánytalanabban. A külső okok között különös tekintettel a társadalmi változásoknak a nyelvhasználati és nyelvi változásokra tett hatására. Az okok rendszere azonban lehet olyan szövevényes is, hogy feltárása meghaladja a nyelvész kompetenciáját, teljesítő-képességét (vö. Juhász Dezső 2002: 169–70), ennek következtében az oktatásban is csak egy részüket dolgozhatjuk fel.

Juhász Dezső gondolatmenetét követve a következőképpen foglalhatjuk össze jelenünk hagyományos nyelvtörténeti kutatásának és oktatásának egyre bővülő feladatait (2002, 169–72).

- A történeti vizsgálattal fényt deríthetünk a rendszernek a mozgásban lévő elemeire, változó viszonyaira; kitérhetünk arra, hogy a kérdéses elem vagy korreláció korábban is mozgásban volt-e; ha igen, milyen változási lánc részét képezi.
- Nem kerülhetjük meg a területi terjedés és visszaszorulás kérdését; azt, hogy a változatok formájában jelen lévő diakrón fokozatok hogyan oszlanak meg a nyelvjárások között; és azt, hogy az idő előrehaladtával mi a változások iránya.
- De nem kerülhetjük ki a társadalmi terjedés és visszaszorulás kérdését sem; vagyis hogy az említett diakrón fokozatok hogyan oszlanak meg a

szociológiailag jellemezhető embercsoportok és szituációk között. A nyelvi változások okai között lehetnek szociolingvisztikaiak és dialektálisak is. Feltárásuk azonban nem mindig lehetséges.

- A történeti megismerés korlátai nem teszik másodrangúvá a történeti dialektológus és szociolingvista tevékenységét. Sőt, inkább felértékelik azt a **filológiai kutatómunkát**, amely során a nyelvtörténész számos nehézséget leküzd.
 - feltárja forrásait: a vizsgálat nyersanyagát alkotó nyelvemlékeket,
 - aprólékos munkával átírja, jegyzetekkel ellátva közzéteszi őket;
 - az órákon pedig támaszkodunk a leggondosabban feltárt forrásokra;
 - helyesen kell olvasnunk és értelmeznünk a régi szöveget;
 - meg kell benne találnunk a vizsgálandó nyelvi jelenségeket;
 - sokoldalú elemzést kell végeznünk.

A **szociális tényezők** vizsgálatához tartozik az, hogy:

- utalunk a szöveg lejegyzőjének társadalmi rétegbeli hovatartozására (és ennek kulturális következményeire),
- nemére (és az ehhez köthető társadalmi szerepekre, műveltségbeli következményekre);
- a kommunikációs partner (címzett) és a levélíró közötti szociális különbségekre;
- bemutatjuk pl. a misszilisek diktálójának és íródeákjának a személyét;
- a levelekben említett emberek kilétét, életrajzát;
- egy kódex esetében a fordítás és másolás idejét; az ún. kezek viszonyát;
- a nyelvjárás-keveredés részleteit,
- a szóba jöhető szerzetesrendeket,
- az alkalmazott helyesírási-hangjelölési szisztémákat,
- a hangjelölés következetességét,
- az írás gyakorlottságát vagy kezdetlegességét,
- a normakeresésre irányuló jegyeket stb., stb.

A **műveltségi tényezők** közül fontos lehet az írástudás társadalmi elterjedtségének a vizsgálata; az írástudás terjedésének nyelvhasználati következményei rendkívül jelentősek a szóbeliségben is.

Amint az áttekintésből is kiderül, régi írásbeli szövegeink nyelvi jellemzőin kívül egy sor olyan kérdéssel is foglalkoznunk kell (lehetőségeinktől és a rendelkezésre álló időtől függően), amelyek a korabeli nyelvhasználatnak, a különféle pragmatikai tényezőknek a feltárását segítik elő.

2.3. Mind a kutatások, mind az oktatás segítésére új forráskiadványok, régi források új kiadásai és nyelvtörténeti elemzések garmadája jelent meg az utóbbi évtizedekben – A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára köteteinek (1967–

84) a megjelenése óta –, és vált hozzáférhetővé kutatóink és oktatóink számára. Mint már utaltunk rá, e kiváló új nyelvemlékkiadásaink magas követelményeket állítanak napjaink filológusai és a nyelvtörténet oktatói elé egyaránt.

Az elmondottak igazolására a teljesség igénye nélkül a továbbiakban ízelítőt nyújtunk az utóbbi évtizedekben megjelent forráskiadványok és a nyelvtörténeti oktatást segítő segédanyagok gazdag halmazából (a kiadás évszámával), hogy általuk is igazolhassuk a magyar nyelvtörténeti oktatás folyamatos módosításának szükségességét.

Kódexeink új, hasonmás kiadásai

A *Régi magyar kódexek* című sorozatban (a kódex címe előtt a sorozat kötet-száma):

2. *Bod-kódex*. 1987; 4. *Czech-kódex*. 1990; 21. *Debreceni kódex*. 1997; 9. *Domonkos-kódex*. 1990; 19. *Döbrentei-kódex*. 1995; 20. *Festetics-kódex*. 1996; *Gömöry-kódex*. 2001; 27. *Gyöngyösi kódex*. 2001; 17. *Horváth-kódex*. 1994; 28. *Kazinczy-kódex*. (2003); 1. *Könyvecse*. 1985; 6–7. *Krisztina-legenda*. 1988; 5. *Kriza-kódex*. 1988; 23. *Kulcsár-kódex*. 1999; 14. *Lázár Zelma-kódex*. 1992; 22. *Lobkowitz-kódex*. 1999; 10. *Margit-legenda*. 1990; 16. *Nádor-kódex*. 1994; 24. *Nagyszombati kódex*. 2000; 25. *Peer-kódex*. 2000; *Pozsonyi Kódex*. 2004.; 3. *Sándor-kódex*. 1987; 6–7. *Simor-kódex*. 1988; 15. *Székelyudvarhelyi kódex*. 1993; 18. *Thewrewk-kódex*. 1995; 31. *Tihanyi Kódex*. 2007; 11. *Virginia-kódex*. 1991; 12/13. *Vitkovics-kódex*. 1991; 8. *Weszprémi-kódex*. 1988

Egyebek: *Jókai-kódex*. 1981; *Jordánszky-kódex*. 1984; *Körmendi kódex*. 1996; *Winkler-kódex*. 1988

Székely oklevéltár I–II. 1983–1985

Moldvai csángó–magyar okmánytár I–II. 1989

Misszilisek

Bethlen Miklós levelei. 1987

Hegedűs Attila–Papp Lajos (szerk.): *Középkori leveleink 1541-ig*. 1991

Pálffy Kata leveleskönyve. 1991

Nyomtatványok:

Bornemissza Péter: *Predikatioc...* 2000

Káldi György: *Szent Biblia*. 2002

Károli Gáspár: *Szent Biblia*. 1990

Komáromi Csipkés György: *A magyar nyelv magyarázata*. 2008

Pereszlényi Pál: *A magyar nyelv grammatikája*. 2006

Pesthi Gábor: *Új testamentum – magyar nyelven*. 2002

Szenczi Molnár Albert: *Imádságos könyvecske*. 2002

Szenczi Molnár Albert: *Novae grammaticae ungaricae libri duo*. 2004

Nyelvtörténeti monográfiák

- Bakos Ferenc: *A magyar szókészlet román elemeinek története*. 1982
- Benkő Loránd: *Az Árpád-kor magyar nyelvű szövegei emlékei*. 1980
– *Az ómagyar nyelv tanúságtétele*. 2002
- Farkas Vilmos: *Görög eredetű latin elemek a magyar szókincsben*. 1982
- Gréczy–Zsoldos Enikő: *Nógrád vármegye nyelve a XVII. században*. 2007
- Hadrovics László: *Magyar történeti jelentéstan*. 1992
- Hoffmann István: *A tihanyi alapítólevél mint helynévtörténeti forrás*. 2010
- Kakuk Zsuzsa: *A török kor emléke a magyar szókincsben*. 1996
- Kalcsó Gyula: *A névszórágózás egységesülése a XVI. századi magyar nyomtatványokban*. 2010.
- Ligeti Lajos: *A magyar nyelv török kapcsolatai a honfoglalás előtt és az Árpád-korban*. 1986
- Mollay Károly: *Német–magyar nyelvi érintkezések a XVI. század végéig*. 1982
- Németh Miklós: *Nyelvjárás, beszélt nyelv és spontán sztenderdizációs törekvések a XVIII. századi szegedi írnoki nyelvváltozatban*. 2004
- Németh Miklós: *Nyelvi változás és váltakozás társadalmi és műveltségi tényezők tükrében*. 2009
- Tóth Valéria: *Névrendszer-tani vizsgálatok a korai ómagyar korban*. 2001
- Zelliger Erzsébet: *A Tihanyi Alapítólevél*. 2005

Történeti szótárak

- Beke József: *Zrínyi-szótár*. 2004
- Fehértói Katalin: *Árpád-kori személynévtár*. 2004
- Hoffmann István (szerk.): *Korai magyar helynévszótár 1*. 2005
- Jakab László–Bölcskei András: *Csokonai-szókincstár*. 1993
- Jakab László–Bölcskei András: *Balassi-szótár*. 2000
- Kázmér Miklós: *Régi magyar családnevek szótára*. 1993
- Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. 1988
- Szabó T. Attila–Vámszer Márta: *Erdélyi magyar szótörténeti tár*. 1975–
- Szamota István–Zolnai Gyula: *Magyar oklevél-szótár*. 1902 [1984]
- Tóth Valéria: *Az Árpád-kori Abauj és Bars vármegye helyneveinek történeti-etimológiai szótára*. 2001
- Vörös Éva: *A magyar gyógynövények neveinek történeti-etimológiai szótára*. 2007

Szójegyzékek: *Régi magyar glosszárium*. 1984

Tanulmánygyűjtemények

- Büky László – Forgács Tamás (szerk.): *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei I–IV.* 1999–2006.
- Hoffmann István – Juhász Dezső (szerk.): *Nyelvi identitás és a nyelv dimenziói.* 2007.
- Hoffmann István – Juhász Dezső – Péntek János (szerk.): *Hungarológia és dimenzionális nyelvszemlélet.* 2002.
- Hoffmann István – Tóth Valéria (szerk.): *Helynévtörténeti tanulmányok 1–5.* 2004–2010.
- Kovács László – Veszprémy László (szerk.): *Honfoglalás és nyelvészet.* 1997.

A nyelvtörténeti kutatások fő szintézistípusai

- Benkő Loránd (főszerk.): *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I–IV.* 1967–1984.
- Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen I–II.* 1993–1995.
- Benkő Loránd (főszerk.): *A magyar nyelv történeti nyelvtana I, II/1., II/2.* 1991–1995.

A nyelv történetének általános és elvi-módszertani kérdéseiről

- Benkő Loránd: *A történeti nyelvtudomány alapjai.* 1988.
- Cser András: *A történeti nyelvészet alapvonalai.* 2000.
- Hegedűs Attila: *A változó nyelvjárás.* 2005.
- Mátai Mária: *A magyar szófajtörténet általános kérdései.* 2007.

Tankönyvek, kézikönyvek, segédkönyvek

- Kiss Jenő – Pusztai Ferenc (szerk.): *Magyar nyelvtörténet.* 2003. [a magyar nyelv belső történetét tárgyaló tankönyv]
- Dömötör Adrienne: *Régi magyar nyelvmélekek.* 2006.
- Kecskés Judit: *Nyelvmélekelemző segédkönyv.* 2007.
- Molnár Ferenc: *A legkorábbi magyar szövegmemlékek.* 2005.

Nyelvmélek-feldolgozások

- Benda Kálmán: *A Vizsolyi Biblia és kora.* 1990.
- Jakab László: *A Jókai-kódex mint nyelvi emlék szótárszerű feldolgozásban.* 2002.
- Jakab László – Bölcskei András: *A XVI. századi orvosi könyv szóalakmutatója.* 1988.
- Jakab László – Bölcskei András: *Egy XVI. századi emlékirat szókincstára.* 2003.
- Jakab László – Kiss Antal: *A Guary-kódex ábécérendes adattára.* 1994.

Jakab László – Kiss Antal: *Az Apor-kódex ábécérendes adattára*. 1997.
Jakab László – Kiss Antal: *A Festetics-kódex ábécérendes adattára*. 2001.
D. Máta Mária: *Első magyar nyelvű imádságunk*. 1997.
Sebestyén Árpád: *A névutók állománya és rendszere a Jókai-kódexben*. 2002.

A felsorolt és fel nem sorolt elméleti és gyakorlati kérdések közül és a magyar nyelv bőséges múltbeli dokumentumai, nyelvtörténeti forrásaink közül minden intézmény magyar nyelvészeti tanszéke az oktatók szemlélete, a rendelkezésére álló óraszám és szervezési keret függvényében válogat, és azok alapján saját tematikája szerint oktatja a nyelvtörténetet mint szaktárgyat.

3. A magyar egyetemek, főiskolák bölcsészettudományi karainak a jelenlegi nyelvtörténeti programjait megismerhetjük internetes honlapjaikról. A nyelvtörténet minden bölcsészettudományi karon a magyar szakos alapképzésben részt vevő hallgatók számára kötelező tanegységként felveendő tárgy.

Az előzőekben elmondottak szerint a tanszéki programokban az oktatók szemlélete, módszerei magától értetődően mutatnak eltéréseket. Szervezési kereteik pedig nagymértékben különböznek. (Teljes óraszámuk szintén jelentősen különbözik egymástól.) Az alapképzés éve alatt a magyar szakokon mindenütt tartanak előadásokat; szemináriumokat vagy gyakorlatokat szintén mindenütt. Ezek mértéke és arányai viszont igencsak eltérők az egyes intézményekben. A kétféle foglalkozási forma egymáshoz viszonyított óraszámait, ezek kombinációi szinte intézményenként eltérők. Egyes intézményekben az előadások órászáma minimális, s azok eshetnek egy vagy két félévre is. Ugyanezekben a szemináriumok órászáma magasabb, s ezek egy, két vagy három félévben zajlanak. Máshol egymáshoz hasonló arányokban tartanak előadásokat és szemináriumokat. Ismét máshol többségében előadásokon ismerkednek a hallgatók a nyelvtörténet összefüggésével. Ezek megosztása is eltérő lehet a félévek és a heti órák számát tekintve. Ezeken a helyeken a szeminárium-gyakorlati órák kerülhetnek csak a záró félévre párosával, vagy több félévre egyesével. A leíró nyelvészeti órákhoz való kapcsolódásuk tovább növeli a kombinációikat. (Arra is felfigyelhetünk, milyen sok intézményben tűnt el a *magyar* jelző a *nyelvtörténet* elől!)

Az előadásokon szólnak bizonyos általános elméleti kérdésekről; áttekintik az egyes nyelvi részrendszerek változásait nyelvtörténeti korszakokként. A gyakorlatokon elsősorban régi magyar nyelvemlékek több nyelvi szintre kiterjedő elemzéseit végzik. (Csak megjegyzésként említem, milyen rendkívüli kihívást jelent a közép- és idősebb korosztály oktatói számára a legújabb technikák: a számítógép, az internet stb. felhasználása a nyelvtörténet oktatásában.)

A bolognai rendszerű képzés beindítása előtt épp az volt az egyik fő érv mellett, hogy megvalósításával lehetővé, sőt könnyűvé válik a hallgatók számára az intézmények közötti átjárhatóság! Nos, ha végignézzük szaktárgyunk oktatásának a kereteit, vajon így vélekedünk-e? Az előadások témáinak, a gyakorlatok, szemináriumok nyelvi anyagának az egyezései és eltérései alapján vajon milyen

százalékban fogadják el egymás kurzusait az egyes intézmények? Vajon milyen arányú lehet az elfogadhatóság? Igen kérdéses továbbá a magyar nyelv és irodalmat minor szakként tanulók helyzete, illetőleg annak későbbi hasznosíthatósága és értéke.

Hallgatóink nyelvészeti előképzettsége igen különböző, a középiskolákból hozott nyelvi előképzettséget szinte lehetetlen egységesen magasabb szintre emelni a magyar nyelvtörténet oktatásának a kezdetére.

4. Mit is mondhatunk a magyar nyelvtörténet egyetemi-főiskolai oktatásának meghatározó tényezőit áttekintve, a címben is említett változtatás szükségességéről összefoglalóan?

Az érintett néhány, lényegesnek vélt tényezőnek a mostani állapotából következően általánosságban elmondhatjuk, hogy a szaktárgy oktatásának módosítására folyamatosan szükség van. Mind a tudományos kutatások eredményeinek a gyarapodása, mind a források mennyiségi és minőségi mutatóinak az alakulása, mind a hallgatóság összetételének, előképzettségének az eltérései, mind pedig a felsőoktatási intézmények szervezési kereteinek az átalakításai megkövetelik tőlünk a nyelvtörténet oktatásának kisebb-nagyobb mértékű, folyamatos változtatását. Mind a tematikát, mind a felhasznált források összetételét, mind a szemléletet, a módszereket stb. általában csekély mértékben, de folyamatosan szükséges módosítanunk nyelvünk, nyelvhasználatunk múltjának mind teljesebb megismertetéséhez.

Irodalom

- Fazakas Emese 2003. Új utak a nyelvtörténeti anyagok feldolgozásában. In: Büky László Forgács Tamás (szerk.): *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei III. Magyar és finnugor jelentéstörténet*. SzTE BTK. Szeged, 15–22.
- Juhász Dezső 2002. Magyar nyelvjárástörténet és történeti szociolingvisztika: tudomány szemléleti kérdések. In: Hoffmann István – Juhász Dezső – Péntek János (szerk.): *Hungarológia és dimenzionális nyelv szemlélet*. Debreceni Egyetem. Debrecen–Jyväskylä. 165–72.
- Kiss Jenő 2003. Általános kérdések. In: Kiss Jenő – Pusztai Ferenc szerk.: *Magyar nyelvtörténet*. Akadémiai Kiadó. Budapest. 11–68.
- Kiss Jenő – Pusztai Ferenc (szerk.) 2003. *Magyar nyelvtörténet*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Maitz Péter 2000. A nyelvtörténetírás elvi kívánalmairól a német nyelv magyarországi története kapcsán. *Magyar Nyelvőr* 124: 501–13.
- Németh Miklós 2009. *Nyelvi változás és váltakozás társadalmi és műveltségi tényezők tükrében*. JGyF Kiadó. Szeged.

- Sárosi Zsófia 2003. Történeti szociopragmatika – magyar nyelvtörténet más megközelítésben. *Magyar Nyelv* 99: 434–48.
- Szathmári István 1971. Első magyar nyelvtörténeti gyakorlatok az egyetemen. In: Hajdú Mihály – Pusztai Ferenc (szerk.): *A magyar nyelv kutatásának és oktatásának módszertani kérdései. Nyelvtudományi Dolgozatok* 6: 119–26.
- Zelliger Erzsébet 1999. Gondolatok a magyar nyelvtörténet szociolingvisztikai szempontú megközelítéséhez. *Magyar Nyelvjárások* 37: 505–12.
- Zelliger Erzsébet 2002. A történeti szociolingvisztika egyetemi oktatása. In: Hoffmann István – Juhász Dezső – Péntek János (szerk.): *Hungarológia és dimenzionális nyelvszemlélet*. Debreceni Egyetem. Debrecen–Jyväsckylä. 303–7.